

УДК 332.025.28:304.4

А. М. Гаєвський, аспірант
кафедри політекономії
обліково-економічних факультетів,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПРОЦЕСИ ПРИВАТИЗАЦІЇ ВЛАСНОСТІ В СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Однією з умов сталого розвитку соціально-культурного комплексу України є підвищення обґрунтованості економіко-організаційних, нормативно-правових та фінансово-кредитних рішень, що забезпечують раціональне управління процесом роздержавлення та приватизації об'єктів соціально-культурної сфери. В статті розроблено та обґрунтовано теоретичні та методичні положення організаційно-економічного характеру щодо ефективного управління процесом роздержавлення та приватизації закладів соціально-культурного комплексу на основі аналізу існуючих тенденцій.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: відносини власності, об'єкти соціально-культурної сфери, приватизація, соціальна сфера, трансформація.

Одним из условий устойчивого развития социально-культурного комплекса Украины является повышение обоснованности экономико-организационных, нормативно-правовых и финансово-кредитных решений, обеспечивающих рациональное управление процессом разгосударствления и приватизации объектов социально-культурной сферы. В статье разработаны и обоснованы теоретические и методические положения организационно-экономического характера относительно эффективного управления процессом разгосударствления и приватизации учреждений социально-культурного комплекса на основе анализа существующих тенденций.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: отношения собственности, объекты социально-культурной сферы, приватизация, социальная сфера, трансформация.

One of the conditions for sustainable development of socio-cultural complex of Ukraine is to increase the validity of economic and institutional, legal and financial and credit solutions to ensure sound management of the process of denationalization and privatization of socio-cultural sphere. The article elaborated and substantiated the theoretical and methodical aspects of organizational and economic nature concerning the effective management of the process of denationalization and privatization of social and cultural complex on the basis of analysis of existing trends.

KEYWORDS: relations of property, objects of social and cultural sphere, privatization, social sphere, transformation.

Актуальність теми. В сучасних умовах господарювання можна констатувати, що держава не в змозі забезпечити сталий розвиток усієї сукупності установ соціально-культурного комплексу через обмеженість наявних фінансових ресурсів, що тягне за собою необхідність пошуку нових форм взаємодії державних і недержавних структур для досягнення довгострокових цілей соціально-культурного розвитку суспільства [1].

Однією з умов сталого розвитку соціально-культурного комплексу України є підвищення обґрунтованості економіко-організаційних, нормативно-правових та фінансово-кредитних рішень, що забезпечують раціональне управління процесом роздержавлення та приватизації об'єктів соціально-культурної сфери.

У зв'язку з цим все актуальнішими стають перспективні методологічні та методичні рішення щодо формування і вдосконалення організаційно-інформаційного забезпечення процесу роздержавлення і приватизації та підвищення ефективності функціонування господарюючих суб'єктів соціально-культурної сфери на основі цілеспрямованих дій і заходів різного спрямування, раціональної взаємодії елементів механізму управління процесом трансформації відносин власності в соціально-культурному комплексі. Актуальність дослідження, таким чином, впливає з необхідності вирішення таких важливих народногосподарських завдань, як наукове обґрунтування і створення ефективно функціонуючого механізму управління, встановлення напрямів оптимального управління, розробка методичних рекомендацій, орієнтованих на раціоналізацію процесу роздержавлення та приватизації закладів соціально-культурного комплексу.

Огляд досліджень і публікацій. Теоретичним, методичним та практичним питанням реформування відносин власності присвячена значна кількість праць як у світовій, так і у вітчизняній науці. Так, основні положення сучасної теорії формування та державного регулювання змішаної економіки викладені в працях Кейнса Дж.М., Корнаї Я., Рапащинського А., Сакса Дж., Самуельсона П., Стіглиця Дж.Е., Фрідмана Р. та ін. Серед досліджень вітчизняних учених ці проблеми висвітлені в роботах Бесєдіна В.Ф., Бондар І.К., Бондаря О.М., Геєця В.М., Герасимчука М.С., Голікова В.І., Гольцберга М.А., Рудченка О.Ю., Чечетова М.В., Якубовського М.М. та ін.

Аналізуючи результати досліджень у цій багатогранній і складній сфері та враховуючи особливості сучасного етапу реформування відносин власності, актуальними є подальша розробка як теоретичних, так і науково-методичних аспектів даної проблеми.

Основна *мета* цієї статті полягає в розробці та обґрунтуванні теоретичних та методичних положень організаційно-економічного характеру ефективного управління процесом роздержавлення та приватизації закладів соціально-культурного комплексу на основі аналізу існуючих тенденцій.

Виклад основного матеріалу. Свого часу трансформаційні перетворення соціально-культурної сфери у 90-х рр. ХХ ст. розпочались у значній мірі стихійно, без певної моделі. Взірцем слугували рекомендації Світового банку, що зводилися до формування соціально-ринкового середовища шляхом приватизації об'єктів власності, лібералізації економіки, мінімізації регулюючої ролі держави. Залишковий принцип фінансування галузей соціально-культурної сфери різко критикувався без конкретної альтернативи.

Однак, більш суттєвими є проблеми, що характеризують сучасний стан соціально-культурної сфери, пов'язані зі станом духовного життя українського суспільства. Проголошена на початку 90-х років ХХ ст. деїдеологізація позбавила суспільство орієнтиру подальшого поступу. Стихійний потяг до відродження нагромаджених пластів культури доби козаччини зумовив пошквдження культурного життя, появу нових художніх колективів, які пропагували кращі зразки народної культури минулого. Проте вже в середині 90-х років виникла спроба відторгнення відроджуваних зразків культури, заміни її маскультурою, яка несе насильство і розпусту, різко контрастуючи з традиціями, самою на-

родною сутністю української культури. Неспроможність обґрунтувати зміст національної ідеї згуртувала весь загальний довокколо розбудови національної держави, обмеження розвитку національної культури ствердженням української мови зумовили втрату ідейного змісту культурного процесу, інтенсивність якого почала згасати.

Разом з хаотичною приватизацією, інтенсивною інфляцією, падінням виробництва скорочувались видатки на освіту та культуру, звужувалась і руйнувалась соціально-культурна інфраструктура, а різке знедолення основної маси населення спричинило різке скорочення духовних потреб, що відповідно позначилося на відвідуванні кіно, театрів, клубних установ, музеїв, концертних залів, показників духовного життя взагалі.

Слабо контрольована приватизація супроводжувалась масовим розпродажем об'єктів власності, гіперінфляцією, тривалою невизначеністю з формами власності при зміні лише організаційних форм господарств без ротації кадрів у сфері управління культурою. Такі процеси (особливо на селі) викликали скорочення мережі закладів культури, падіння їх авторитету, згасання інтенсивності відвідуваності. Ці передумови негативно вплинули на розвиток соціально-культурної сфери (табл. 1).

На сьогоднішній день певною мірою вищевказані проблеми вирішуються у межах програм, що проводяться Міністерством культури і туризму України, але практично незмінними залишаються основні напрямки та пріоритети загальнодержавної культурної політики, що втілюється шляхом організації підтримки та часткового фінансування окремих програм. Однак, через різні причини — зокрема економічні — ефективність таких програм є невисокою.

На жаль, негативні тенденції розвитку соціально-культурного середовища не завжди врівноважуються позитивними процесами, спрямованими на поліпшення умов існування та якості людської життєдіяльності, оптимізацію соціально-культурного середовища.

Чинними механізмами приватизації та формування бюджетів різних рівнів не передбачено можливості цільового спрямування коштів, одержаних від приватизації об'єктів соціально-культурної сфери, на культурні цілі. За сучасних умов це означає, що приватизація таких об'єктів означає для галузі втрати, які не компенсуються істотними перевагами.

Таблиця 1

ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ ТЕНДЕНЦІЇ В СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ

Негативні тенденції	Позитивні тенденції
збільшення відстані між інноваційним потенціалом культури та масовою здатністю його засвоєння й використання у щоденній соціокультурній практиці.	посилення процесів спрямованих на зближення та взаємопроникнення культурної, освітньої, соціальної сфер суспільного життя, що обумовлює поліфункціональний розвиток соціокультурної діяльності та можливість соціально-педагогічного впливу на різні соціальні спільноти (сім'ю, територіальні громади, етнічні групи, професійні колективи, тощо);
посилення процесів розмивання духовної самобутності української культури (небезпека її вестернізації, втрата історико-культурної самобутності окремих територій та малих містечок; уніфікація звичаїв, традицій, стилю життя; стандартизація культурних запитів внаслідок масованого тиражування західних зразків)	
тенденція соціального розшарування за такими показниками як образ і стиль життя, соціальна ідентичність, соціальний статус та соціальна позиція	відновлення (хоч і занадто повільне) напрямків діяльності, пов'язаних з громадським та патріотичним вихованням молоді, що визнані головними складовими національного виховання
зменшення показників духовного життя суспільства (зростає відстань між спеціалізованим та побутовим рівнями культурного розвитку, що призводить до падіння художнього смаку, зменшення вимог до художнього рівня творів літератури, кіно, музики) переорієнтація масової свідомості з духовних, гуманістичних цінностей на цінності матеріального благополуччя та гедонізму	суттєва активізація соціально-культурної творчості різних категорій та груп населення; розвиток індустрії дозвілля та розваг
	збагачення культурних ініціатив шляхом розвитку громадських об'єднань, рухів, асоціацій, клубів, урізноманітнених видів та форм художньої творчості
надмірна комерціалізація соціально-культурного життя, що призвело до зменшення кількості безоплатних соціокультурних послуг, зміни пріоритетів культури із змістової складової на отримання прибутку. Це обумовило стандартизацію культурних заходів, уніфікацію звичаїв, традицій, способу життя (особливо міського населення) за зарубіжними зразками, значну втрату національно-культурної ідентичності, нівелювання культурної індивідуальності, розвиток споживацтва	адресна підтримка соціально-незахищених верств населення шляхом проведення цільових соціально-культурних програм загальнонаціонального та локального рівнів

Галузеві проблеми соціально-культурної сфери за групами
— змістові проблеми (нерозвиненість потенціалу населення та активної участі особистості у соціально-культурній творчості, відсутність умов для повноцінного відпочинку та відновлення сил особистості, перевага деструктивних форм організації дозвілля, не облаштованість нових житлових масивів соціально-культурними закладами, надмірна комерціалізація тощо);
— організаційні та управлінські проблеми (відсутність взаємозв'язку між управлінськими структурами та соціально-культурними інститутами, незбалансованість діяльності різних соціально-культурних установ, відсутність правових механізмів взаємодії із недержавними суб'єктами культурного життя, слабке використання сфери культури та дозвілля у вирішенні соціальних, психологічних та демографічних проблем);
— фінансові та матеріально-технічні проблеми (скорочення бюджетних коштів, непрозорість їх розподілу, недоліки нормативно-правового забезпечення соціально-культурної сфери, нерозвиненість благодійництва і меценатства, незадовільне технічне оснащення галузі, нерозвиненість інформаційних ресурсів у закладах культури та ін.);
— кадрові (низька заробітна плата, зниження статусу управлінців сфери культури в адміністративних органах влади, не престижність професій соціально-культурного спрямування, відсутність ефективної системи підвищення кваліфікації та ін.).

Найважливішою умовою вирішення методологічних проблем ефективного соціально-економічного розвитку України в даний час виступають як поетапне підвищення ефективності управління процесом роздержавлення та приватизації закладів соціально-культурного комплексу, так і створення ринкових інститутів, що адекватно відповідають вимогам сучасної економіки структури та потребам всіх суб'єктів господарювання.

Існуючий механізм управління процесом роздержавлення та приватизації закладів соціально-культурного комплексу в даний час характеризується відсутністю системності та обліку причинно-наслідкових зв'язків і взаємодій між різними суб'єктами, що забезпечують надання населенню комплексу соціально-культурних послуг. Ця обставина не дозволяє державним місцевим, регіональним органам управління економікою ефективно переорієнтувати процес кредитування та фінансування господарюючих суб'єктів соціально-культурної сфери на ринкові умови, забезпечити підвищення інвестиційної привабливості організаційно-правових структур соціально-культурного комплексу, що негативно позначається на темпах соціально-культурного розвитку України.

Актуальність вирішення поставлених проблем роздержавлення та приватизації закладів соціально-культурного комплексу, ефективного управління соціально-культурним розвитком України зростає в сучасних умовах функціонування регіональних і народногосподарських комплексів, у яких підприємства, установи та організації соціально-культурної сфери потребують створення дієвого механізму управління процесом роздержавлення та приватизації (рис. 1).

Рис. 1. Схема формування процесу управління приватизаційними процесами в соціальній сфері

В якості економічних і організаційних заходів у процесі формування раціонального механізму управління процесом роздержавлення та приватизації закладів соціально-культурного комплексу виступають підвищення економічної самостійності і відповідальності реорганізованих у ході економічних, структурних, управлінських і соціально-політичних перетворень суб'єктів соціально-культурної сфери, так і відповідальності місцевих, регіо-

нальних і федеральних органів управління щодо формування і виконання програм економічного, соціального та культурного розвитку територій, ефективного використання всіх видів ресурсів і народногосподарського інфраструктурного комплексу.

Організаційно-економічне обґрунтування раціонального процесу роздержавлення та приватизації закладів соціально-культурного комплексу надає можливість федеральним і регіональним органам управління економічної, соціальної та культурної діяльністю у виробничій та невиробничій сферах вирішувати поточні та перспективні завдання створення збалансованого ринку власності, раціонального споживання інвестиційних ресурсів у соціально-культурній сфері, підвищення рівня соціально-культурного розвитку країни.

Гнучкість реагування і розмаїтість методів і способів впливу зазначеного механізму, раціональне споживання всіх видів ресурсів і ефективний розвиток процесу роздержавлення і приватизації соціально-культурних установ у даний час можуть бути досягнуті не тільки при дотриманні об'єктивних економічних законів, аналізі і виборі найефективніших варіантів дій органів державного та регіонального управління при прийнятті перспективних рішень у напрямку зміни форм власності в соціально-культурній сфері, але і при створенні і розвитку нових організаційних форм взаємодії держави і господарюючих суб'єктів.

Серед критеріїв обмеження приватизації не розглядається забезпечення населення закладами культури і культурними послугами відповідно до деяких мінімальних нормативів. Приватизаційні закони накладають певні обмеження на проведення приватизації об'єктів соціально-культурного призначення, і практично не регламентують:

— умов приватизації щодо збереження профілю діяльності приватизованих об'єктів;

— обов'язків держави щодо приватизованих об'єктів соціально-культурного призначення у разі збереження ними профілю діяльності.

Висновки та пропозиції. В Україні чинним законодавством України (в основному Положенням про порядок приватизації об'єктів групи Ж) фактично створені правові підстави для приватизації (роздержавлення) об'єктів соціально-культурного призначення — переважно тих, що належать до комунальної власності та фінансуються з місцевих бюджетів. Однак не існує добре опрацьованих правових механізмів для таких форм роздержав-

лення, як перетворення державного закладу культури на недержавний з частковим збереженням фінансової підтримки (за опитуваннями працівників культури, такий спосіб роздержавлення виглядає для них найбільш прийнятним і привабливим).

Приватизаційним законодавством варто передбачити реальні обмеження на приватизацію з міркувань достатнього забезпечення жителів послугами культури на основі мінімальних, нормативів культурних послуг або збереження базової мережі об'єктів культури. Мають бути чітко визначені зобов'язання держави щодо приватизованих об'єктів соціально-культурного призначення, які зберігають свій профіль діяльності.

Роздержавлення закладів культури залишиться малопривабливим шляхом реформування культурної галузі до тих пір, доки не буде передбачено дієвих механізмів фінансової підтримки державою та місцевою владою недержавних культурних організацій. За таких умов позбавлення державного або комунального статусу практично автоматично означає втрату надійного (хай і недостатнього) джерела фінансування.

Чинними механізмами приватизації та формування бюджетів різних рівнів не передбачено можливостей цільового спрямування коштів, одержаних від приватизації об'єктів культурної сфери, на культурні цілі. За сучасних умов це означає, що приватизація таких об'єктів означає для галузі втрати, які не компенсуються істотними перевагами.

Отже, існує потреба у створенні юридичних механізмів перетворення державних закладів культури у недержавні, а також — державної фінансової підтримки (у формі грантів, що надаються на конкурсній і тендерній основі) роздержавлених (приватизованих, орендованих) культурних організацій, що зберігають соціально-культурний профіль своєї діяльності. А ті з них, що працюють на неприбутковій основі, повинні отримати відповідний статус та істотні пільги.

Література

1. Про Рекомендації парламентських слухань «Про збереження та цільове використання об'єктів соціально-культурного призначення в процесі зміни форми власності суб'єктів господарювання, що їх утримують» станом на 27 березня 2007 року.

2. Закон України «Про приватизацію державного майна» № 2163-ХІІ, 04.03.1992, Верховна Рада України.

3. *Бакланова О. Г.* Приватизація як форма зміни відносин власності в умовах ринкової трансформації. — Одеса: ОДЕУ, 2004. — 19 с.

4. Реформування відносин власності в Україні: Монографія / Під редакцією О. Ю. Рудченка, С. Ю. Ледомської. — К.: КФ ДП НДЕІ Мін-економіки та з питань європейської інтеграції, 2004. — 502 с.

Статтю подано до редакції 22.12.09 р.

УДК 330.83 (477)

І. В. Мордас, доцент,
Національна академія державного управління
при Президентові України

АГРАРНЕ ПИТАННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ–ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті проаналізовано науковий доробок вітчизняних учених другої половини ХІХ–початку ХХ ст. щодо вирішення земельного питання в період генезису ринкових відносин в Україні. Виявлено, що окремі положення та ідеї з приводу особливостей розвитку аграрного сектору, висунуті представниками української економічної думки, залишаються актуальними і в сучасних умовах.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: українська економічна думка, аграрна проблематика, земельне питання, землеволодіння.

В статье проанализировано научное наследие отечественных ученых второй половины XIX — начала XX ст. касательно решения земельного вопроса в период генезиса рыночных отношений в Украине. Определено, что отдельные положения и идеи по поводу особенностей развития аграрного сектора, которые были выдвинуты представителями украинской экономической мысли, остаются актуальными и в современных условиях.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: украинская экономическая мысль, аграрная проблематика, земельный вопрос, землевладение.